

ΘΕΡΑΠΕΙΑ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΜΕ ΨΥΧΩΣΙΚΗ ΔΟΜΗ

“Όλα τα μέρη ενός οργανισμού φτιάχνουν ένα κύκλο. Γι’ αυτό
κάθε μέρος του είναι μαζί η αρχή και το τέλος”.

“Ιπποκράτης”

Ευτυχία Καλλιτεράκη

Ψυχιατρική Κοινωνική Λειτουργός

Μέλος της Εταιρίας Ομαδικής Ανάλυσης και

Οικογενειακής Ψυχοθεραπείας

Μέλος της Ευρωπαϊκής Εταιρίας Οικογενειακής

Θεραπείας

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Είναι γνωστό ότι η οικογενειακή ψυχοθεραπεία άρχισε να εμφανίζεται στη δεκαετία του 1950, την εποχή που οι ανθρωπιστικές επιστήμες γίνονταν αντικείμενο έρευνας.

Έτσι επιστήμονες, όπως ψυχολόγοι, ψυχίατροι, κοινωνικοί λειτουργοί, ανθρωπολόγοι, άρχισαν να παρατηρούν τα κοινά συμπτώματα και τις κοινές αντιδράσεις των ανθρώπων. Άρχισαν επίσης, σιγά σιγά, να παρατηρούν οικογένειες που κάποιο μέλος της παρουσίαζε ψυχολογικές διαταραχές.

Βασικά η θεραπεία οικογένειας ξεκίνησε με πρωτοπόρο τον S. Freud που στον “Μικρό Χάνς” (1909) άρχισε ν’ αναρωτιέται για την συμπεριφορά της οικογένειας προς το άρρωστο παιδί της.

Και πράγματι οι πρώτοι θεραπευτές οικογένειας ήταν ψυχαναλυτές. Πρώτος ο Sullivan 1947 και ο Fromm 1941 άρχισαν να παρατηρούν οικογένειες ψυχωσικών.

Παράλληλα ο John Bell (1952) στο Πανεπιστήμιο της Μασσαχουσέτης άρχισε να βλέπει θεραπευτικά οικογένειες ψυχωσικών αρρώστων.

Το 1950 ο Bateson ανθρωπολόγος και σημαντικός ερευνητής μελετά μαζί με τον J. Haley τα δυναμικά της οικογένειας. Το 1954 ο Jackson μιλάει για την ομοιότητα της οικογένειας, ενώ την ίδια περίοδο στο Palo Peto της Καλιφόρνιας εργάζονται πια συστηματικά με τις οικογένειες που ένα μέλος τους παρουσιάζει ψυχωσική συμπεριφορά.

Η Virginia Satir, ο Riskin, ο Bateson, την ίδια χρονιά, ασχολούνται με το ίδιο θέμα. Το 1958 ο N. Akcerman γράφει ένα βασικό εγχειρίδιο για την οικογενειακή θεραπεία το “Η ψυχοδυναμική της οικογένειας”.

Το 1960 η V. Satir και το 1961 ο Paul Watzlawick άρχισαν να ενδιαφέρονται για τη λεκτική επικοινωνία ανάμεσα στα μέλη των οικογενειών που παρακολουθούσαν. Την προσπάθεια αυτή συνέχισε ο J. Haley και ασχολήθηκε περισσότερο αναλυτικά με τις αλληλεπιδράσεις μέσα στην οικογένεια.

Το 1967 η V. Satir βγάζει το πρώτο της βιβλίο το “peoplemaking” και αμέσως μετά ακολούθησαν ο Paul Watzlawick και ο Jackson D.D.

Το 1970 αρχίζουν πια τα πρώτα προγράμματα με οικογένειες που κάποιο μέλος τους έχει ψύχωση.

Σ’ αυτή τη φάση όλοι σχεδόν οι θεραπευτές έχουν ψυχαναλυτική εκπαίδευση. Αργότερα η θεραπεία οικογένειας επηρεάσθηκε και από άλλα επιστημονικά ρεύματα και έτσι διαμορφώθηκαν πολλές σχολές.

Το 1967 ο D. Jackson μιλάει για το “μύθο” του “φυσιολογικού” λέγοντας ότι το φυσιολογικό και το μη φυσιολογικό είναι πολύ σχετικά γιατί εν τέλει δεν υπάρχει κανένα συγκεκριμένο μοντέλο υγείας και ομαλότητας. Πρώτος εκείνος μελέτησε τους ρόλους που όλοι μας έχουμε μέσα στην οικογένεια και επιτέθηκε στα σεξουαλικά πρότυπα πολύ πριν από το γυναικείο κίνημα. Έδωσε μεγάλη σημασία στους κοινωνικούς και πολιτικούς παράγοντες, και όχι μόνον στους ψυχολογικούς.

Μετά την δεκαετία του 1960 η οικογενειακή θεραπεία εδραιώθηκε σαν πανεπιστημιακή κίνηση.

Η θεραπεία οικογένειας ήταν για την εποχή εκείνη, αλλά και για τη σημερινή κάτι πολύ γοπητευτικό. Ο θεραπευτής νοιώθει να συμμετέχει ενεργά, έχει ρόλους ζωντανούς και εφευρετικούς, γίνεται ένας γοπητευτικός και γεμάτος φαντασία άνθρωπος. Γι’ αυτούς τους λόγους η θεραπεία οικογένειας βρίσκει πολύ ανταπόκριση και σαγηνεύει όλους όσους την πλησιάζουν.

Θεωρητικές απόψεις πάνω στην οικογενειακή δομή

Η οικογένεια είναι η βασική ενότητα για την ανάπτυξη του ανθρώπου. Μέσα σ’ αυτήν ο άνθρωπος αποκτά εμπειρίες, ικανοποιήσεις και απογοητεύσεις.

Είναι μια συνεχής διαδικασία εξέλιξης που διαμορφώνεται ανάλογα με τις συνθήκες ζωής που επικρατούν σ’ έναν ορισμένο χώρο και χρόνο.

Βρίσκεται ενταγμένη μέσα σ’ ένα γενικότερο σύστημα που έχει πολλές διεργασίες και ενότητες οι οποίες βρίσκονται σε συνεχή, αλληλοεξάρτηση, αλληλοσυσχέτιση και συναλλαγή με τα κυριαρχούντα ήθη έθιμα, καθώς και με τις φυλετικές δυνάμεις.

Σ’ όλα αυτά βασικό ρόλο έχουν οι ψυχολογικές δυνάμεις που δημιουργούν τον εσωτερικό κόσμο του ανθρώπου.

Η οικογένεια μέσα σ’ όλα αυτά είναι μία βιολογική και κοινωνική ενότητα.

Έχει την προσωπική της ιστορία, τον δικό της ψυχολογικό και κοινωνικοοικονομικό χάρτη που συνεχώς διαμορφώνεται από τις εξωτερικές συνθήκες και την εσωτερική (ψυχολογική) οργάνωση. Γι’ αυτούς τους λόγους σε κάθε γενιά ο σχηματισμός της οικογένειας υφίσταται σημαντικές μετατροπές.

Επιπλέον, ο άνθρωπος δεν έχει μόνο μία οικογένεια αλλά πολλές. Έχει την οικογένεια της παιδικής του ηλικίας, την οικογένεια της εφηβικής ηλικίας, την οικογένεια που δημιουργεί με το γάμο και την οικογένεια της γεροντικής ηλικίας. Σε κάθε μια απ' αυτές τις φάσεις το άτομο χρειάζεται να προσαρμοσθεί ανάλογα. Να χάσει και να κερδίσει και λέγοντας χάνει εννοούμε ν' αποχωριστεί. Και κάθε αποχωρισμός είναι επώδυνος εάν το άτομο δεν έχει προετοιμαστεί εσωτερικά για κάτι τέτοιο.

Οι προσαρμοστικές αυτές αλλαγές στην οικογένεια καθορίζονται από την εσωτερική της οργάνωση και δομή.

Η οικογένεια σύμφωνα με τον Ackerman N.W. επιτελεί δυο βασικούς σκοπούς.

- α) διασφαλίζει την επιβίωση του είδους και
- β) κοινωνικοποιεί τον άνθρωπο.

Αναλύοντας περισσότερο βλέπουμε ότι η οικογένεια

1) Παρέχει τροφή και στέγη και ό,τιδήποτε άλλο για τη διατήρηση της ζωής και την προστασία από τους εξωτερικούς κινδύνους.

2) Μέσα στην οικογένεια γίνεται η διασφάλιση του κοινωνικού δεσμού σαν βασική προσπάθεια για τη διατήρηση των συναισθηματικών σχέσεων.

3) Δίδεται η ευκαιρία για την ανάπτυξη της προσωπικής ταυτότητας σε συνδυασμό με την οικογένεια. Αυτή η έννοια της ταυτότητας δημιουργεί και την ψυχική ακεραιότητα.

4) Γίνεται ο σχηματισμός των σεξουαλικών ρόλων.

5) Παρέχεται η εκπαίδευση για την εσωτερίκευση των κοινωνικών ρόλων και την παράδοση της κοινωνικής ευθύνης και τέλος

6) Γίνεται η καλλιέργεια μάθησης και η προώθηση για την ατομική δημιουργία.

Βλέπουμε λοιπόν ότι η ψυχολογική ταυτότητα της οικογένειας αλλάζει συνεχώς μέσα στον χρόνο και μέσα στα πλαίσια αυτής της διαδικασίας κάθε μέλος της μπορεί να συμβιβαστεί με τις απαιτήσεις της οικογένειάς του και μπορεί ν' αλλάξει εντελώς τις προσδοκίες των άλλων για ν' αναλάβει δικούς του ρόλους.

Είναι πολύ σημαντικό να γνωρίζουμε ότι ο συναισθηματικός τόνος που κυριαρχεί στις σχέσεις μέσα σε μία οικογένεια έχει τη δική του εξέλιξη, η οποία όμως επηρεάζεται από το συναισθηματικό κλίμα όλης της οικογένειας. Αυτό το συναισθηματικό κλίμα είναι αυτό που καθορίζει και τη μοναδικότητα κάθε οικογένειας όσον αφορά το πλέγμα των διαπροσωπικών σχέσεων.

Η οικογένεια μπορεί να θεωρηθεί σαν μονάδα συναλλαγής.

Οι αξίες που ανταλλάσσονται είναι η αγάπη, η εμπιστοσύνη τα υλικά αγαθά. Όλη η διαδικασία κατανομής των ικανοποιήσεων και των αξιών κατευθύνεται από τους γονείς. Πολλές φορές όμως όταν υπάρχουν χάσματα και κλειστές επικοινωνίες οι σχέσεις γίνονται μνησικάκες και εχθρικές. Αντίθετα αυτό που παρατηρούμε και είναι ενδιαφέρον είναι ότι κάθε άτομο πρέπει να μάθει τη ματαιώση γιατί μόνο μ' αυτό τον τρόπο μπορεί να μεγαλώνει και ν' αναπτυχθεί. Είναι δηλαδή απαραίτητο να νοιώσει θυμό, φόβο απογοήτευση. Αν

η δομή της οικογένειας λειτουργεί με ανοιχτό σύστημα επικοινωνίας τότε το άτομο θα ξεπεράσει το φόβο, και το θυμό και πιο σίγουρο θα προχωρήσει σε πιο ώριμες καταστάσεις.

Το σημαντικό, είναι, ότι το άτομο παιδί μέσα στην οικογένειά του θα δοκιμάσει συγχρόνως αγάπη και μίσος από τους γονείς.

Είναι απαραίτητο να δεχτεί και το καλό και το κακό κομμάτι τους γιατί μόνο έτσι θα τους αγαπήσει πραγματικά και θα μπορέσει να ταυτιστεί μαζί τους. Γιατί το απογοητευμένο παιδί που ζει σ' ένα κλειστό σύστημα μη μπορώντας να δει την συνύπαρξη των δύο αυτών στοιχείων καλού - κακού που υπάρχει γύρω του, αισθάνεται υπερβολικό μίσος και έτσι θα ταυτιστεί με τους γονείς του με βάση το μίσος και το φόβο, θ' αναπτύξει μία αυστηρή συνείδηση από το φόβο που νοιώθει για γονεϊκή αντεκδίκηση.

Ο έλεγχος ανάμεσα στην αγάπη και το μίσος καθορίζεται και εδώ από τη στάση των γονιών. Γι' αυτό το λόγο είναι πολύ βασικό να δούμε τον οικογενειακό μύθο που κουβαλάνε οι γενιές μεταξύ τους. Ο τρόπος που οι γονείς δείχνουν την αγάπη τους είναι τεράστιας σημασίας για τον καθορισμό του οικογενειακού κλίματος. Ο Whitaker λέει ότι σ' όλες τις οικογένειες παρατηρούνται τα εξής γενικά χαρακτηριστικά:

1. Άγχος

Είναι το άγχος που οι άνθρωποι κουβαλάμε σήμερα. Η προέλευσή του δεν γίνεται πάντοτε ορατή γιατί το γεγονός της ζωής είναι ένα άγχος.

2. Τό οξύ περιστασιακό άγχος που προέρχεται από κάποια συγκεκριμένη κρίση (θάνατος, γάμος, δουλειά).

3. Το διαπροσωπικό άγχος.

Έχει σχέση με τις συγκρούσεις των γονιών και των υποσυστημάτων που υπάρχουν μέσα σε μια οικογένεια.

4. Το ενδοπροσωπικό άγχος

Η πάλη του ανθρώπου με τον εαυτό του και έχει τις ρίζες του στα πρώτα χρόνια ζωής.

5. Ο Τριγωνισμός

6. Η κατηγορία

7. Η διάχυση της ταυτότητας

δεν υπάρχουν δηλαδή οριοθετημένοι ρόλοι και ξεκάθαρες οι γενιές μέσα στην οικογένεια. Όλοι λειτουργούν σε μία μάζα.

Όταν όλα τα παραπάνω υπάρχουν χωρίς η οικογένεια να μπορεί να τα ελέγξει, πράγμα που συμβαίνει στις οικογένειες που κάποιο μέλος τους έχει ψυχώσεις τότε θα κυριαρχήσει έντονος ο φόβος ή το αδιέξοδο, η επιθετικότητα και η παρανοϊκή διάθεση ό,τι δηλαδή χαρακτηρίζει ένα κλειστό σύστημα.

Συγκεκριμένα ορίζουμε σαν **ανοιχτό σύστημα** το σύστημα που έχει τις δυνατότητες

α) της επικοινωνίας, είναι δηλαδή ευέλικτο και έτσι

β) μπορεί να έχει αυτοεκτίμηση. Τα μέλη του μπορούν εύκολα ν' αλλάξουν θέσεις, ν' αλλάξουν ρόλους να μεγαλώσουν, ν' αποχωριστούν κάνοντας το δικό του χώρο χωρίς να δημιουργήσουν κρίση.

Αντίθετα σ' ένα **κλειστό σύστημα** τ' άτομα δεν έχουν

α) όρια. Είναι μία μάζα που δεν μπορεί να κινηθεί ελεύθερα γιατί όλοι είναι κολλημένοι ο ένας πάνω στον άλλο.

β) κόβουν τις δυνατότητες συναλλαγής, έτσι ώστε να μην υπάρχει ζωή, λόγος, ελπίδα. Έτσι το σύστημα μ' αυτό τον τρόπο δεν αναπνέει και μπορεί να πεθάνει.

γ) Διεκδικούν το ίδιο κομμάτι, δεν γνωρίζουν τι είναι αλλαγή τι είναι πραγματικότητα. Δεν μπορούν να συνδυάσουν και να ξεχωρίσουν τι είναι εσωτερική και τι εξωτερική πραγματικότητα.

δ) Δεν μπορούν έτσι ν' αυτονομηθούν και να δεχτούν τ' αναπτυξιακά στάδια που ο άνθρωπος περνά και που είναι η ίδια διαδικασία και στο μέγλωμα μιας οικογένειας δεν μπορούν να μεγαλώσουν τα παιδιά τους για να πάρουν το χώρο τους στον χρόνο και έτσι να ξεχωρίσουν οι γενιές.

Οικογένεια σε ψύχωση

Έτσι όπως περιγράψαμε τα κλειστά συστήματα είναι η λειτουργία μιας οικογένειας που έχει την ψύχωση στη δομή της. Είναι μια οικογένεια με σταματημένο χρόνο, χαοτική χωρίς καμία οριοθέτηση με συχνή την επικοινωνία διπλών μηνυμάτων.

Ο Wynne αναφέρει ότι η εσωτερικευμένη μίμηση των ρόλων της οικογένειας πολλές φορές όταν υπάρχει η ψευτοαμοιβαιότητα και μία οικογενειακή υποκουλτούρα, υπηρετούν ένα πρωτόγονο υπερεγώ που ενεργεί χωρίς την μεσολάβηση του εγώ.

Ο ψυχωτικός στερείται σε μεγάλο βαθμό εκείνες τις αντιλήψεις του εγώ που θα του επέτρεπαν ν' αναλάβει ρόλους ενήλικα κοινωνικά παραδεκτούς έξω από το οικογενειακό σύστημα. Το παιδί κυριαρχεί στη δομή του. Βέβαια όταν μία οικογένεια έχει ένα κομμάτι της σε ψύχωση και βρίσκεται εγκλωβισμένη σ' ένα κλειστό σύστημα είναι φυσικό να έχει διόγκωση συναισθημάτων και καταστάσεων και κάθε μέλος της θέλει να βρει την προσωπική του δικαίωση. Βασικό επακόλουθο μιας τέτοιας ατμόσφαιρας είναι η διπλοσύνδεση. Το άτομο βρίσκεται συγχρόνως ανάμεσα σε δύο μηνύματα, που υπάρχουν σε δύο διαφορετικά επίπεδα και είναι ασυμβίβαστα χαρακτηριστικά αυτών των οικογενειών είναι:

1) Η έλλειψη ταυτότητας.

2) Η ψευτοαμοιβαιότητα· και εδώ επειδή δεν υπάρχει ειλικρίνεια υπάρχει και ενοχή.

3) Μυστικοπάθεια και φόβος μη μαθευτεί η αρρώστια· στο βάθος όμως υπάρχει ο φόβος μη φανεί αυτή η ψεύτικη αμοιβαιότητα που κυριαρχεί ανάμεσά τους.

4) Συνεχείς επικρίσεις στον άρρωστο πράγμα που έχει σαν αποτέλεσμα την υποτροπή.

5) Από τους γονείς, ο πατέρας συνήθως είναι ανύπαρκτος, πράγμα που ενισχύει μία παθολογική συμβιωτική σχέση με τη μητέρα και έτσι γίνεται γνωστό το συναισθηματικό διαζύγιο που υπάρχει βουβό ανάμεσά τους.

6) ο αποδιοπομπαίος τράγος είναι συνήθως αυτός που θα εκφράσει την αποτυχία της οικογένειας.

7) Είναι ενδιαφέρον ν' αναφερθεί μία ασφυκτική σχέση ανάμεσα στο άρρωστο μέλος και συνήθως τη μητέρα του. Είναι πολύ φανερό πόσες φορές ο άρρωστος θα χρησιμοποιηθεί σε μερικό αντικείμενο (part object) από τη μητέρα του για να καλυφθεί το χαμηλό δικό της προφίλ και οι ανεκπλήρωτες επιθυμίες της που είναι συνήθως ένας χωρίς όρια έλεγχος.

8) Κάθε μέλος σε μιας τέτοιας δομής οικογένεια έχει μεγάλη δυσκολία για ν' αποδεσμευτεί και να ζήσει ομαλά την εξάρτηση - αποεξάρτηση που είναι απαραίτητη για την αυτονομία του ατόμου.

9) Μέσα σε μια τέτοια δομή οι βασικοί μηχανισμοί άμυνας είναι η σχέση splitting, η προβλητική ταυτοποίηση και ο κατακερματισμός.

Θεραπευτικές τεχνικές

Όλα τα παραπάνω είναι βασικά μας εργαλεία για τη θεραπεία.

Είναι μία πολύ δύσκολη υπόθεση.

Θεραπεία εδώ είναι να βάλουμε σε μία τάξη το χάος, να διώξουμε τα φαντάσματα και να δείξουμε το δρόμο γι' αυτούς που θέλουν να καταλάβουν.

Πώς γίνεται κάτι τέτοιο;

Πρέπει να περάσουμε και οι ίδιοι μέσα απ' όλα αυτά τα συστήματα. Βλέπουμε πόσο πολλές φορές το σύστημα ενισχύεται από την οικογένεια. Έτσι εδώ, η διάγνωση δεν αναφέρεται στην ατομική κατάσταση του ατόμου χωριστά, αλλά στο σύνολο του οικογενειακού συστήματος.

Η διάγνωση στην οικογενειακή θεραπεία είναι φάση της θεραπείας και είναι εξελισσόμενη. Ο θεραπευτής προσπαθεί να χαρτογραφήσει τα συστήματα και υποσυστήματα της οικογένειας, έτσι ώστε να μπορούν να επισημανθούν σημεία που αφορούν περισσότερο το παρόν απ' ότι το παρελθόν.

Αυτή η δοκιμασία είναι εναλλασσόμενη και διαγνωστική. Γι' αυτό το λόγο ο θεραπευτής πρέπει να μπορεί να χρησιμοποιεί τον εαυτό του μέσα στο σύστημα της οικογένειας.

Η οικογένεια όταν τη συναντάμε είναι οργανωμένη σε συγκεκριμένες διατάξεις και κανονισμούς. Ο θεραπευτής τη συναντάει όχι για να την κοινωνικοποιήσει αλλά περισσότερο για να επισημάνει ότι εδώ και τώρα αυτό που εκείνη νομίζει ότι είναι η κύρια αιτία της δυσλειτουργίας.

Για όλους αυτούς τους λόγους η διάγνωση εδώ είναι μια υπόθεση που εξαρτάται από τις παρατηρήσεις και τις εμπειρίες που ο θεραπευτής παίρνει από την οικογένεια.

Αυτός ο τρόπος διάγνωσης με τις προσωπικές εστιάσεις του θεραπευτή διαφέρει από τη συνηθισμένη διάγνωση στην ψυχιατρική και στηρίζεται στις αλληλεπιδράσεις της οικογένειας στο παρόν της συνεδρίας.

Η οικογένεια θέλει να κρατήσει την ομοιόσταση της. Ζητά ν' αλλάξει ο άρρωστος. Σπάνια ζητά ν' αλλάξει κάποιος άλλος ή όλο το σύστημα. Ο θεραπευτής όμως βλέπει τον άρρωστο σαν εκφραστή της όλης δυσλειτουργίας. Γίνεται αρχηγός της θεραπευτικής τεχνικής και όχι της οικογένειας. Στόχος του είναι να φέρει στην επιφάνεια τους συναλλακτικούς τύπους γιατί η οικογένεια δομή γίνεται ορατή μόνο όταν αρχίσει η συναλλαγή ανάμεσα στα μέλη της. Τότε μόνο μπορούμε να κάνουμε τη χαρτογράφηση και να δούμε τους τρόπους επικοινωνίας.

Η χαρτογράφηση έχει κυρίως τρία σκέλη:

- α) Το σχεδιάγραμμα των γενεών που είναι οι πληροφορίες για το γενεαλογικό δένδρο της οικογένειας.
- β) Τον οικολογικό χάρτη που βασίζεται στις πληροφορίες για το πώς η οικογένεια επικοινωνεί με τον κοινωνικό περίγυρο και
- γ) Η ψυχοδυναμική επικοινωνία μέσα στον ίδιο το χώρο της.

Θεραπευτικοί στόχοι

Βασική προϋπόθεση για ν' αρχίσει μία θεραπευτική αντιμετώπιση είναι: η οικογένεια να έχει κίνητρο, να έχει μία ψυχολογική σκέψη και την επιθυμία της αλλαγής.

Βασικές προϋποθέσεις γι' αυτό είναι να υπάρχει το θεραπευτικό setting που είναι σταθερός χρόνος και τόπος.

Οι στόχοι που μπορούμε να έχουμε για μια τέτοια θεραπεία είναι κυρίως:

- 1) Να δώσουμε μια σωστή πληροφόρηση.
- 2) Να μπορέσουν να μάθουν τον διάλογο και έτσι να εκφράσουν συναισθήματα. Μόνο μ' αυτό τον τρόπο μπορούν να μειώσουν το άγχος τους και να διαμορφώσουν το σκηνικό μέσα στο οποίο με ασφάλεια πια θα εκφράσουν τους φόβους και τις συγκρούσεις τους. Και τότε η οικογένεια μπορεί να διαμορφώσει γνώμες για το τι είναι πραγματικό και τι φανταστικό και να νοιώσει τη δύναμη της αλλαγής.
- 3) Να έχουν ένα μοντέλο (το θεραπευτή ή το ζεύγος των θεραπειών) για να ταυτιστούν.
- 4) Να ενισχυθεί ο αδύνατος.
- 5) Να καταλάβει η οικογένεια τι είναι θεραπευτική διαδικασία.
- 6) Να δημιουργηθούν όρια και να ξεχωρίσουν οι γενιές.

Για όλα τα παραπάνω χρησιμοποιούμε τις εξής θεραπευτικές παρεμβάσεις:

- α) τις συνδετικές παρεμβάσεις και
- β) τις αναδιαρθρωτικές παρεμβάσεις

Στις συνδετικές παρεμβάσεις ο θεραπευτής πρέπει να προσαρμοστεί στο οικογενειακό σύστημα και να το δεχτεί όπως είναι. Συμμαχεί με κάθ' ένα μέλος χωριστά και προσπαθεί να γνωρίσει χωρίς να τρομάξει την οικογένεια. Στις αναδιαρθρωτικές παρεμβάσεις είναι πολύ περισσότερο παρεμβατικός, υποστηρικτικός, παροτρύνει την επικοινωνία, καθορίζει ποιος θα μιλήσει, αλλάζει θέσεις, ερμηνεύει και εξηγεί τη συμπεριφορά της οικογένειας.

Τέλος είναι σημαντικό να γνωρίζουμε ότι εν τέλει μόνο η οικογένεια είναι εκείνη που θ' αποφασίσει για το αν θ' αλλάξει ή αν θα παραμείνει σ' αυτό που η ίδια λέει "ησυχία" και εμείς "τρέλα".

Βιβλιογραφία

- Ackerman N.W. "Treating the troubled Family" New York Basic Books 1966
- Flecks S., "Psychotherapy of families at hospitalized patients" in Masserman J.H.
- Haley Jay. edited "Changing families a family reader" Grune & Shatton, New York and London.
- Jackson D.D. and Satir V. "A Review of psychiatric developments in family diagnosis and family therapy" New York Family Jervise Association 1961.
- Minuchin S., "Family structure, Family language and the Puzzled Therapist". Amer. J. Orthopsychiat 1964.
- Hanna Segal, "Introduction to the work of Melanie Klein", London, The Hogarth Press 1982
- Herbert Rosenfeld, "Impasse and interpretation". A Tavistock Professional book, 1987.
- Herbert A. Rosenfeld, "Psychotic States", A Psychoanalytical Approach 1965. A. Tavistock Professional book, 1987.
- Margaret S., Mahler Fred Pine and Anni Bergman, "The psychological birth of the human infant, symbiosis and individuation", Maresfield library, London 1975.
- Whitaker, C.A., Felder R.E. and Warkentins, "Counter - Transference in the family Treatment of Shizophrenia", New York Harper 1965.
- Communication family and marriage, Human Communication volume 1, Edited by Don. D. Jackson. Science and Behavior Books INC. 1968.